

הדלקת נר חנוכה : נשים ודין מהדרין

נשאלתי במה שנוהגים בכמה משפחות שכל האנשים מדליקים נרות חנוכה והנשים אינן מדליקות, אם מקיימים בזה דין מהדרין ואם יש טעם שאינן מדליקות.

מבואר בגמרא (שבת כג.) שנשים חייבות במצות נר חנוכה כמו אנשים: "אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס". ולשון הגמרא (שבת כא:) "והמהדרין נר לכל אחד ואחד" משמע שאין לחלק בין אנשים לנשים, אפילו לענין ההידור מצוה. הרי לא מצינו גבי מצות מהדרין שרק האנשים מדליקים, אלא "כל אחד ואחד". ואם נשים חייבות במצוה זו, ממילא הן גם בכלל דין מהדרין. וכן מפורש בדברי הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד הל' א') "והמהדר את המצות מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים".

וכן הבינו האחרונים את דברי הרמב"ם. וז"ל הערוך השלחן (סי' תרע"א סע' ט'): "שהרי כתב להדליק כמנהג (צ"ל כמספר) אנשי הבית בין אנשים בין נשים ... ובוודאי כן הוא שהרי הנשים חייבות בנר חנוכה כאנשים". וכ"כ החתם סופר בחידושו (שבת כא:): "וראיני מי שנתקשה מ"ט לא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרין והיכא דליכא זכר והיא מדלקת היא מוספת והולכת והרי היא ממהדרין מן המהדרין ומ"ט לא תהיה מהמהדרים".

וכל זה מובן לפי הטעם שתקנו הידור זה שכל א' וא' מבני הבית ידליק (או שידליק בעל הבית בשבילם לפי דברי הרמב"ם) כדי לפרסם שכל בני הבית נותנים שבח והודאה לה' על הנס. ואז, אם רק מקצת אנשי הבית מדליקים, אין זה ההידור שדברו עליו חז"ל.

אולם, הרמ"א (סי' תרע"א סע' ב') לא כתב דין זה בכה"ג, אלא כתב, "ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק" (והיינו ידליק בעצמו כמו שנוהגים היום). הרי לדבריו דין הידור אינו מצוה על בעה"ב (כמש"כ הרמב"ם) אלא על כל א' וא' מבני הבית. וא"כ אפשר דאפילו אם לא מדליק כל א' וא', אלא מקצתם, מ"מ כל מי שמדליק מקיים דין מהדרין. ונראה דסובר הרמ"א שכל

עיקרו של דין מהדרין הוא שלא לעשות המצוה כמצות נר איש וביתו אלא כחיוב המוטלת על כל א' וא' כמו שאר מצוות שהן חובת הגוף. ולפי זה אפשר דיש לקיים דין מהדרין אף אם מקצת מאנשי הבית ידליקו ומקצתם לא ידליקו.

מאידך, הרמב"ם ס"ל דדין הידור הוא קיום בדין נר איש וביתו. ולכן א"א לקיים דין מהדרין אלא אם יש נר לכל א' וא' מאנשי הבית, ואפשר שאפילו קטנים בכלל. כיון שאין מעשה ההדלקה מוטל על אנשי הבית אלא על בעה"ב, נראה שאין לחלק בין איש לאשה ובין גדולים וקטנים (ושמא אף קטנים שלא הגיעו לחינוך בכלל).¹

מיהו אף לדברי הרמ"א לא מצינו שום חילוק בין אנשים לנשים במצות נר חנוכה. ולכן, לכאורה גם לדבריו נשים בכלל הדין "דכל אחד מבני הבית ידליק".

אך החתם סופר (הנ"ל) מסביר למה לא מצינו שנשים מדליקות, וז"ל: "ולפע"ד בתחלה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת של בעל הבית אז לא נמצא שום אשה שתהיה מהמהדרין כי אין כבודה לצאת בחוץ בר"ה לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים נהי אם אין האיש בביתו ועליה מוטל מצות הדלקה על כרכה (צ"ל כרחח) תצא לחוץ להדליק מ"מ אם יש כאן זכר המדליק אין מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה ותביא עצמה לידי חשדא והשתא אע"ג שכולם מדליקין בפנים מ"מ מנהג הראשון לא זו ממקומו כנ"ל נכון".

לכאורה דברי הח"ס צע"ג מכמה טעמים. ראשונה, הרי אשה פנויה, גרושה, או אלמנה חייבת להדליק ואין חוששין לחסרון צניעות בהדלקתה, ואינו מסתבר כלל לומר שאם היא עומדת עם בעלה ובניה שאין להדליק משום חסרון צניעות בדבר. אדברא, איפכא מסתברא אם יש שום טעם לחוש משום צניעות היינו דוקא כשהיא בפני עצמה, אבל לא כשהיא אצל בעלה ובניה.

ועוד, כיון שעיקר מקום הנחת המנורה הוא בפתח הבית קשה מאד לומר שלא נהגו לעמוד שם ולהדליק משום חשש חסרון צניעות, הרי לא מצינו בשום מקום שנמנעו מלעמוד שם מה"ט. [ואדרבא ממה שדנו (כתובות עב):

¹ הרמב"ם עצמו לא כתב מהו הדין גבי קטנים אלא "נר חנוכה שהדליקו חש"ו או עכו"ם לא עשה כלום עד שידליקנו מי שהוא חייב בהדלקה" ואין זה ענין לנידון דידן.

לענין כסוי שערה בחצר ובשוק ברור שהרגישו שיש צורך לנהוג בצניעות כפי המקום והיו מדקדקות יותר בשוק מבחצר, ומעולם לא נמנעו מלעסוק בחיים הרגילים מטעם זה ויצאו הנשים לשוק כרגיל.].

ועוד הרי לפי מש"כ הרמב"ם (הנ"ל) שדין מהדרין הוא שבעה"ב ידליק עבור כל בני ביתו יוצא שמנהג העיקרי הוא רק ע"י בעל הבית, ואפילו אם נשתרבו המנהג שכל א' וא' ידליק לעצמו א"א לומר שלא היתה הדלקה ע"י נשים בכלל עיקר תקנת חז"ל, שגם אנשי הבית לא היו בכלל ולא חלקו בין אנשים לנשים בדין זה כלל. [אך זהו רק לפי שיטת הרמב"ם אבל לפי דברי הרמ"א (הנ"ל) אין להקשות מזה].

המ"ב (סי' תרע"ד ס"ק י') כתב, "ועיין בשו"ת עולת שמואל סימן ק"ה לדדין שמדליקין כ"א בפני עצמו מ"מ אשה אינה צריכה להדליק דהויין רק טפלות לאנשים ואם רוצות להדליק מברכות דהוי כשאר מצוה עשה שהזמן גרמא דיכולות לברך". וכל דברי העולת שמואל צע"ג. ראשונה, לא מצינו חילוק כזה בדברי רבותינו הראשונים כלל שהרי נשים שוות לאנשים במצות נר חנוכה כמ"ש. ויותר מזה לפי דבריו שנשים טפלות הרי כל הדין של מהדרין (לפי הרמ"א הנ"ל) היינו שמי שרוצה לעשות המצוה בעצמו ולא לסמוך על הדלקת בעה"ב, יש קיום נוסף במעשה זה אע"פ שאינו צריך לעשות כן, דומה לדין אינו מצווה ועושה. ולפי דברי העולת שמואל הרי נשים לא היו בכלל דין מהדרין מתחילה אבל אם רוצות לעשותו ג"כ יכולות, אבל לא מטעם שהן בכלל דין מהדרין בנר חנוכה, אלא בתורת אינה מצווה ועושה. וקשה לפרש ככה"ג שהרי כל דין מהדרין הוא דומה להאי כללא דאינו מצווה ועושה, ואינו נראה לומר שיש ב' סוגים של אינו מצווה ועושה בנר חנוכה, א' שמעודדים אותו לעשות וא' שלא איכפת לן כלל.

בספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קל"ג) הקשה על הנהגה זאת שאין הנשים מדליקות, בפרט לפי מש"כ הרמב"ם שבעה"ב מדליק. ודחק לתרץ שאין חיוב הנשים שוה לחיוב האנשים במצות נר חנוכה שהרי ענין הנצחון שייך לאנשים ונשים, אבל ענין נרות המקדש אינו שייך אלא לאנשים שהם בכלל הציבור לכל דבר. אך נראה דתירוצו קשה ממה שרצה ליישב, שהרי ברור מן הגמרא שהיא יכולה להדליק לבעלה כדאיתא במעשה דרבי זירא (שבת כג.), ואילו לפי דבריו יש חסרון גדול בזה (ועיין במש"כ הט"ז סי' תרע"ה ס"ק ד' דמשמע מדבריו שאין לחלק כלל בין איש לאשה בדין נר חנוכה אף לענין ברכה וע"ש). ואם יש שום

חסרון בכה"ג היינו משום שהוא אינו רואהו (וע' סי' רמ"א סי' תרע"ז סע' ג'), אבל לא משום שהדליקה אשתו.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר שיותר נראה שמה שאין הנשנים מדליקות משום מהדרין אינו מטעם שיטה בהלכה אלא שכך נהגו (מאיזה טעם), וכל מש"כ הח"ס וסייעתו (הנ"ל) הוא רק בתורת יישוב המנהג ולא מעיקר הדין. ואין לתמוה על פ' זה שהרי כעין זה מצינו בדברי רבותינו קמאי ובתראי שכתבו בכה"ג לפרש הנהגות שונות בנר חנוכה שאין מדקדקים כ"כ בפרטי דין מהדרין שהרי מ"מ יוצא ידי חובתו. הרי כתב הלחם משנה (הל' חנוכה פ"ד הל' ג') ליישב מש"כ הרמב"ם שמצוה מהדרין מן המהדרין היא מנורה לכל א' וא', ואעפ"כ כתב הרמב"ם שמנהג בני ספרד אינו כן, ומ"מ הוא לא ערער על מנהגם. ושאל הלחם משנה למה אין מנהגם מנהג טעות, וכתב "דמכל מקום לא הוי מנהג טעות כיון דעבדינן כדין (דהיינו נר א') ואע"פ דמדינא לא בעי הוספה, אנן נראה לנו למיעבד היא פשרה ולעשות ההוספה בכה"ג".

וכעין זה כתב בחי' הריטב"א (שבת כא: ד"ה והמהדרין) וז"ל "יש שפירשו שמונה בכל אחד ואחד, דאי שמונה לכל בני הבית זמנין דבצירי נרות מן המהדרים שמדליק נר לכל אחד ואחד ובשניה שנים לכל אחד. ולפי זה מנהגינו דלא כחד אלא כעיקר הדין דהוא נר איש וביתו. ופירש הר' יוסף דלהכי אין לנו כמהדרים ולא כמהדרים מן המהדרים", הרי טרח הריטב"א ליישב מה שנוהגים לא דין מהדרין ולא מהדרין מן המהדרין המפורשים בגמרא.

וכמ"כ כתב הערוך השלחן (הנ"ל) בענין אם מנהגינו היום כתוספות או כהרמב"ם, וז"ל: "אך יותר נראה כיון דיוצאין בין כך ובין כך אין חוששין לזה ויכולין לעשות כמה שירצו, ודיינו להיות מהדרין מן המהדרין אף אם לא נהיה כמהדרין מ"מ המצוה יצא".

ונראה דה"ה בנדון דידן דבכל ענין יוצאין ידי חובת נר חנוכה. ואע"פ שבמה שדנו הלחם משנה וריטב"א ועה"ש (הנ"ל) אין חשש ברכה לבטלה שהרי אין מוסיפין מנורות, מה שאינו כן בנידון דידן שכל א' וא' מברך לעצמו, מ"מ נראה שאין לפקפק על מה שמדליקין ומברכים כל האנשים (ולא הנשים) שהרי כווננו בפירוש שלא לצאת בהדלקת בעה"ב (וע' משנה ברורה סי' תרע"ז ס"ק י"ד וט"ו) שכתב שכדי לצאת ידי ספק כשאשתו מדלקת בשבילו תוך ביתו והוא רוצה להדליק במקום אחר באותו הלילה, צריך לכוון שלא יצא חובתו (בהדלקת אשתו).

ולענין עצם השאלה, דהיינו אם יש דין הידור במקרה שמקצת אנשי הבית מדליקים ומקצתם אינם מדליקים, ברור שלפי הרמב"ם אין בזה דין מהדרין, וזה שייך אף אם היו כולם אנשים.

ולפי מנהגינו כדברי הרמ"א שדין הידור היינו שינהוג במצות נ"ח כחובת היחיד ולא כאחד מאנשי הבית יש מקום לומר דשפיר יש דין הידור בכה"ג. מיהו אף לפי דברי הרמ"א דין זה אינו ברור כ"כ שהרי אמרו בגמרא (שבת כא:): "והמהדרין נר לכל אחד ואחד" וכן ברמ"א (תרע"א סע' א') "ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק". ואם רק מקצתם מדליקים י"ל שאין זה דין מהדרין שאין כאן שבח והודאה מכל אנשי הבית. וא"כ אף שאין כאן ברכה לבטלה, אינו ברור אם יש כאן דין הידור אם לא שידליקו כל אנשי הבית, והנשים בכלל.

[אך צ"ב במש"כ המ"ב (סי' תרע"ז ס"ק י"ד וט"ו) במי שרוצה להדליק לעצמו ולא יהיה בכלל מצות נר איש וביתו שיכוין בפירוש שלא לצאת בהדלקה זו. לכאורה זה אינו ענין לדין מהדרין, שהרי לא שמענו שכל מי שמדליק בביתו בתורת מהדרין (כגון בן הגר בבית אביו) שצריך לכוין שלא לצאת בהדלקת בעה"ב. ויותר נראה דמיירי כאן אך ורק במי שאינו בתורת מהדרין, דהיינו מי שנמצא חוץ לביתו ורוצה להדליק אע"פ שמדליקים תוך ביתו או או אפילו אם רוצה להדליק בתוך ביתו אבל אחר הזמן שמדליקים האחרים, שאין בהדלקות האלו דין מהדרין. עיקרו של מהדרין הוא שנראה לעוברים ושבים (או לאנשי הבית בזמן שמדליקים בפנים) שכל אנשי הבית מפרסמים הנס, מה שאינו כן אם הוא נמצא במקום אחר או מדליק בזמן מאוחר. וכן מוכח מדברי מהרי"ל (שו"ת סי' קמ"ה) שכתב בענין אורחים ובחורים הלומדים "ומשום ברכה לבטלה אין כאן כיון דאין רוצה לצאת בשל אשתו ממילא חל חיובא עליה" ואילו גבי דין הידור א"א לומר "חל חיובא עליה" כמש"כ.]

אשתו כגופו

לענין אשה שיש לה בעל כתב המשנה ברורה (סי' תרע"א ס"ק ט') שאם בעלה מדליק בתוך הבית שאין לה להדליק אף מטעם מהדרין, אע"פ שנוהגים כדברי הרמ"א שכל א' וא' מדליקים, בגלל "שהיא כגופו".

אך צ"ב אם דבריו שייכים לבעיאן. הרי מקור דין זה הוא בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה) שכתב על דין מהדרין "ואיש ואשתו בודאי מספיק להם

נר אחד". וברור מדבריו שאין זה ענין לחיוב הנשים בכלל שהרי בהמשך דבריו כתב "ואכסנאי הנשוי אם... יודע בבירור שהיא מדלקת עליו אין לו לדלוק אם לא שהוא בבית יחידי ומשום הרואה ידליק אבל מ"מ לא יברך... אבל היכא שאינו רוצה לצאת בה הדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית נראה דלאו כל כמיניה ואינו יכול לברך". הרי כל דבריו הם ענין של איש ואשתו בדין נר חנוכה ולא בענין חיוב של נשים.

ומלבד שאין דבריו שייכים לעצם חיוב של נשים, הרי הרמ"א (סי' תרע"ז סע' ג') לא ס"ל כדברי המהרש"ל לגבי הדין של אכסנאי, שאין לו להדליק בכה"ג, אלא דברי הרמ"א הם כדברי המהרי"ל (שו"ת סי' קמ"ה ומנהגים) ותרומת הדשן (סי' ק"א). וז"ל הרמ"א: "וכן נוהגין ואפילו אם הוא אצל יהודים ורואה נרות אם רוצה להחמיר ע"ע ולהדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין". ועל דברי הרמ"א כתב המ"ב (שם ס"ק י"ד-ט"ו),

ולכן לדינא אין לנהוג כן להדליק בברכה אא"כ שיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו. ר"ל שאף דמדינא פטור מלהדליק אם מדליקים עליו בביתו, מ"מ אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בעצמו רשאי ובלבד שיכוין במחשבתו קודם שעת הדלקה שאין רוצה לצאת בשל אשתו וממילא אין כאן משום ברכה לבטלה דכיון שאינו רוצה לצאת בהדלקתה חל חיוב ההדלקה עליה.

הרי אם רוצה האיש להדליק בכה"ג רשאי כיון שמכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו. ולכאורה ה"ה אשה שאינה אצל בעלה שמכוונת לא לצאת בהדלקתו, היא יכולה להדליק בשביל עצמה.

אבל לדברי המהרש"ל אף אם כוון הבעל שלא לצאת אין לו להדליק, וכמו כן אין לה להדליק בברכה בין כשאינה נמצאת אצל בעלה ובין כשנמצאת אצל בעלה. וצריך לפרש שמש"כ המ"ב (סי' תרע"א ס"ק ט') "אשתו כגופו" הם דברי ס' אליהו רבה (ס' תרע"א ס"ק ג' וכן סי' תרע"ז ס"ק ד'), וע"ש שדברי המהרש"ל הם מקור לדבריו, וא"כ א"א לפסוק מעיקר הדין שאין לאשה להדליק משום אשתו כגופו ולהתיר לאיש אורח להדליק כשאשתו מדלקת בביתו דהוי תרתי דסתרי. אלא צ"ל שמש"כ המ"ב "אשתו כגופו" אינו מעיקר הדין, שהרי פסק הרמ"א כדברי המהרי"ל ותרומת הדשן, אלא כוונת המ"ב לפרש למה נוהגים שאין אשה מדלקת במקום בעלה אף משום מהדריין. ולפי זה אם רוצה היא להדליק אין ברכתה ברכה לבטלה כמו לגבי ברכת איש אורח. וכ"כ מור"ר הרב צבי שכטר בשם

רבינו הגרי"ד זצ"ל (ס' נפש הרב עמ' רכ"ו) "רבינו אמר שאין לזה טעם, ושמן הנכון שאף הנשים הנשואות ג"כ ידליקו".

וענין אשתו כגופו צריך לפרש שאין זה טעם לפטור ממצוה בשום מקום, אלא הוא או הבעת רגשים כמו (יבמות סב:) "תנו רבנן האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו ומהמדריך בניו בדרך ישרה וכו'. א"נ שהוא ענין של קורבה שע"י אפשר לדונם כאיש א' כגון לענין ערוה בק"ש (ברכות כד.) או להעיד על בכור (בכורות לה:). אבל לא מצינו בשום מקום שאשה פטורה ממצות עשה מהאי טעמא. וא"כ מה שכתב המ"ב ביטוי זה גבי נר חנוכה היא שלדין זה הם כאיש אחד ואינו שייך דין הידור של כל אחד ואחד שהרי הם כאחד לדבר זה.

שיטת הרמב"ם ושיטת הרמ"א

מקשים העולם שאין דברי הרמ"א כדברי הרמב"ם כמש"כ לעיל אף שנכתב בסוגריים שמקור לדבריו הם דברי הרמב"ם (ואין זה דברי הרמ"א). ועיין בפתחי תשובה (סי' תרע"א) שכתב בשם תשובות גליא מסכת שהשיג על הרמ"א שאין זה כוונת הרמב"ם. והפ"ת הביא סמוכין לזה מהא דמישתתפינא בהדי אושפיזא, ואילו היו מדליקים כל אחד ואחד לעצמו אין בזה אלא מדין נר איש וביתו אבל לא דין מהדרין.

אך אין להקשות על דברי הרמ"א לאמר שאין להם מקור שהרי שיטה זו נמצא גם בדברי הגאונים. הרי כתוב באוצר הגאונים בשם רב שר שלום גאון, "ואנשים הרבה בחדר אחד שורת הדין אם משתתפין כולן בשמן יוצאין כולם בנר אחד ... אבל הרוצה לחבב ולהדר מצות נר חנוכה איש וביתו ומהדרין נר לכל אחד ואחד". ואילו לא היו מדליקים כל אחד ואחד מבני הבית לא היה מביא רב שר שלום גאון ראייה להא דאנשים הרבה. הרי אף בזמן הגאונים היה מנהג שכל אחד ואחד ידליק לעצמו, ולכאורה זהו יסוד למש"כ הרמ"א, ולא דברי הרמב"ם.